

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ТАЛАБАЛАРНИ ҲАЁТ ФАОЛИЯТИ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАЙЁРЛАШ МЕТОДИК ТИЗИМИНИ АМАЛГА ОШИРИШ БОСҚИЧЛАРИ

А.О.Очилов - катта ўқитувчи

Қариш давлат университети

Таянч сўзлар: касбий касалликлар, таркибий босқичлар, гипотеза қуриш, манзилли таълим оловчилар, ўқув полигонлари.

Ключевые слова: профессиональные заболевания, структурные этапы, построение гипотез, целевые получатели образования, учебные полигоны.

Key words: professional disorders, structural stages, building hypothesis, targeted education recipients, training grounds.

Маълумки мамлакатимизда таълим тизимида олиб борилаётган ислохотлар барча соҳаларда бўлаётгани сингари олий таълим муассаларида таълим жараёнида талабаларга ўқитилаётган махсус-техник фанлар билан бир қаторда “*Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги*” сингари кўшимча фанларни ўқитишнинг мазмунан замонавий шакл ва технологияларини жорий этишни талаб этади. Бунда талабаларни таълим муассасасини тамомлагандан сўнг халқ хўжалиги тармоқларида ишлаб чиқариш шароитида хавфсиз меҳнат шароитини яратиш, ишчи ва ходимларни касбий касалликлар, кутилмаганда тасодифий ишлаб чиқаришдаги шикастланишнинг олдини олиш, иш қобилияти сақланишини таъминлашга қаратилган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техникавий, санитария-гигиена ва даволаш-профилактика тадбирлари тизимини ўқитишдан иборатдир.

“Ўзбекистон Республикаси ҳудудида табиий ва техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлар хавфининг юқори даражаси, уларнинг сони ва оқибатлари кўламини ошириш тенденцияси мавжуд бўлиб, бу бизни янги ечимларни излашга мажбур қилади” [1]. Юқоридаги фикрлардан келиб чиқиб олий ва ўрта махсус ўқув юртларида таълим жараёнида талабаларга ҳаёт фаолияти хавфсизлиги фани инсоннинг кундалик яшаш турмуш тарзи, унинг меҳнат фаолияти, меҳнат ҳақидаги қонунларга тўғри риоя этиш шароитини, меҳнатнинг давлат ва тармоқ стандартлари тизими хавфсизлиги, меҳнатни муҳофаза қилиш қоида ва меъёрларини, фавқулоддаги ҳолатларда аҳоли соғлигини сақлаш, хавфсиз жойга кўчириш ва бошқа йўналишларда таълим бериш орқали амалга оширилади.

“Ўқув фаолияти ўз ривожланишининг ҳамма босқичларида ижтимоий йўналтирилган мақсадга эга” [2] бўлиб таълим жараёнида талабаларда ҳаёт фаолияти хавфсизлиги соҳасида педагогик таълим тизимининг мазмунини:

- ҳаёт фаолияти хавфсизлигини умумэтироф этилган илмий-назарий асосларини ўқитишни таъминлаш;
- мазкур йўналишдаги узлуксиз аънавий ва ноаънавий таълим тизимини методик таъминотини такомиллаштириш;
- муносиб ҳаёт фаолиятини таъминлашга қодир маънавиятли шахсни тарбиялаш;
- ҳаёт фаолияти хавфсизлиги таълим тизимини ривожлантириш, илғор ғоялар ва стратегияларга асосланган янги техник воситалар ва технологияларни жорий этиш бўйича ишларни такомиллаштириш;
- барча соҳаларда ҳаёт фаолияти хавфсизлиги йўналишида ўқитишни модернизациялаш;
- маҳаллий, миллий ва халқаро миқёсда ҳаёт

фаолияти хавфсизлигини ўқитишнинг ҳукукий меъёрларини ва ишлаш механизмининг методик таъминотини такомиллаштириш;

- инсонларнинг ҳаёт фаолияти хавфсизлиги соҳадаги илмий дунёқарашни шакллантириш, ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ҳаётда ўз шахсий тақдирини белгилашни ўрганишни ташкил этади.

Юқорида қайд этганимиздек, ҳаёт фаолияти хавфсизлиги фани кўшимча фанлар сирасига кириб, уни ўқитиш методикасига доир илмий изланишлар ўтказишдан мақсад, ўқитиш ва ўрганиш хусусиятларини, самарали методларини ишлаб чиқиш ва амалда қўллашдан, техник воситалардан фойдаланишда хавфсизлик таъминотида доир масалаларни ечишдан иборат. “Фундаментал илмий изланишларни мунтазам равишда олиб бориш” [3] жараёнида талабалардан ҳар бир фаннинг мазмунини чуқур билиш талаб этилади. Кўпчилик талабалар ўзларининг касбий фаолиятларига доир илмий изланишларни ўқиш давридаёқ турли кўринишларда асос солиб борадилар (фанлардан ташкил этилган тўғрақларда, фан олимпиадаларида, илмий анжуманларда иштирок этиш, семинарларда қатнашиш, инновацион ярмаркаларда иштирок этиш, илмий мақолалар ёзиш ва ҳ.к.)

Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги соҳасида илмий педагогик изланишлар жараёни шартли равишда қуйидаги таркибий босқичларга бўлиниши мумкин:

1. Ўқитувчининг адабиётларни ўрганиш ва амалий ишлар асосида муаммони аниқлаши;
- ўрганилаётган муаммонинг ўрганилганлик даражаси ва шу мавзуда муаллифининг фикр мулоҳазаси;
- ўрганилаётган муаммо тўғрисида аънавий методлардан фарқ қилувчи янги ноаънавий методлар ва киритилган таклифлари;
- ўрганилаётган муаммолар ва шу соҳада қанақа асосий масалалар адабиётларда ёритилмаганлиги;
- ўрганилаётган муаммони ечиш давомида олиб бориладиган изланишлар;
2. Гипотеза қуриш, яъни ўқитишни босқичма-босқич ташкил этиш:
- ўрганилаётган муаммоларни аниқ далиллар орқали ифодалаш;
- олинган натижаларни бир-бири билан таққослаш;
- олинган натижалари бўйича аниқ таклифларни киритиш;
- изланишлар натижасида олинган маълумотларни расмийлаштириш ва ўқув жараёнида қўллаш орқали амалга оширилади.

Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги соҳасида дарсларда ўқитиш жараёнининг методик тизимини шартли равишда қуйидаги таркибий босқичларга бўлиниши мумкин:

Методик тизим босқичлар	Ўқитувчининг фаолияти	Талабанинг фаолияти
I босқич. Ташкилий қисм, 5-дақиқа.	Раҳбарлик	Диққат
II босқич. Талабаларнинг би- лиш фаолиятини ташкил этиш,	Савол-жавоб. Ҳар бир мавзунинг ўқув материали юзасидан тайёрлаган маърузаларини тинглайди.	Савол-жавоб баҳс-мунозарада фаол иштирок этади. Ўқув фаолиятини ташкил этадилар, берилган топшириқлар бўйича ҳисобот берадилар.

III босқич. Янги мавзунни ўрганиш, 60-дақиқа.	Талабаларни машғулотнинг мавзуси, мақсади, бориши билан таништиради. Кўрсатиш, тушунтириш сўзлаш, қобилият.	Кўриш, кузатиш тушуниш ёзиш, чизиш, ҳисоблаш, ҳаракатларни ўрганиш.
IV босқич. Эришилган натижани таҳлил қилиш ва яқунлаш, 10 дақиқа	Назорат. Маъруза якунида талабалар билан савол-жавоб, ўқув баҳси ўтказилади. Талабалар фаолиятини таҳлил қилади, уларга мустақил ва ижодий иш топшириқларни беради.	Таҳлил, қиёслаш умумлаштириш, фикрлаш ва бошқалар. Мустақил иш ва ижодий топшириқларни олади.

Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги соҳасида педагогик таълим назарий маълумотлар, амалий машғулотлар, лаборатория ишлари, мустақил ишлар, ва ўқув полигонларида (фавқулодда вазиятлар вазирлиги ўқув лобаратория ва ўқув полигонлари, ёнғин хавфсизлиги бошқармалари лаборатория ва ўқув полигонларида, ишлаб чиқариш корхоналари меҳнат муҳофазаси бўлимлари хоналарида ва ҳ.к) жойлашган реал воситалардан фойдаланилган ҳолда тузилади. Машғулотларни олиб бориш жараёнида талабаларга берилаётган маълумотларни қуйидаги босқичлар орқали кўрсатиб ўтамиз:

Биринчи босқич: фанни ўқитиш жараёнида юзага келадиган мавжуд вазиятни ва дастлабки шарт-шароитларни ҳисобга олиб уч хил таҳлил, яъни манзилли (адресатли таълим олувчилар) таҳлили, шарт-шароитлар таҳлили ва махсус соҳа (мазмун) таҳлили амалга оширилиши лозим. Бу таҳлиллар одатда таълимнинг бошланишида, натижалари эса кейинроқ керак бўлади.

Иккинчи босқич: ўқув дастури асосида фаннинг ўқув мақсадларини белгилаш ёки машғулотларни олиб бориш учун махсус ўқув мақсадлари белгилаб олиш керак бўлади.

Учинчи босқич: ўқиладиган мавзулар бўйича машғулотлар режасини тузиш, режада фаннинг барча мазмунлари, мавзулар, режалаштирилаётган ўқув методлари, танлаб олинган ўқув материалларига асосланган ҳолда ўқув воситалари ва умумий вақт тақсимотини ифода эттиради. Бу режада нафақат таълим берувчининг фаолияти ва хатти-ҳаракатлари, балки таълим олувчиларнинг мавзулар бўйича тайёргарлиги, хатти-ҳаракатлари ҳам кўрсатиб ўтилса мақсадга мувофиқ бўлади.

Тўртинчи босқич: ўқитиладиган курснинг ўқув материалларини тайёрлаш, бу фанни ўқитишда амалга оширилиши зарур бўлган биринчи босқичнинг асосий шартларидан бири. Бунда тайёр материаллар бор бўлса, уларнинг орасидан дастурларда белгиланганлари танлаб олинади. Агар ўқув материаллари мавжуд бўлмаса, улар ишлаб чиқилади (маъруза матни, тарқатма материаллар, плакатлар ва слайдлар,

топшириқ варақалари ва бошқалар) керакли ўқув адабиётлари тавсия этилади.

Бешинчи босқич: Режалаштириш ва ташкиллаштириш асосида олиб бориладиган машғулотларни амалга ошириш (ўтказиш). Бу дегани, барча ўқув воситалари билан жиҳозланган синфхона ҳамда керак бўлса устахонада, махсус жиҳозланган лаборатория хоналарида ва ўқув полигонларида жойлашган ўқув бурчаги ва вақт етарлича бўлиши керак.

Олтинчи босқич: касб таълим жараёнида талабаларга ҳаёт фаолияти хавфсизлигидан машғулотлар давомида ўзлаштирилган билимларни баҳолаш. Бир томондан бу – таълим олувчилар керакли билимларни ўзлаштириб олганликларининг назорати. Яъни “Таълим олувчилар мақсадга эришдими?”, деган саволга жавоб берилиши керак. Бошқа томондан эса, таълим берувчи учун ўз-ўзини ҳамда ишнинг сифати қандай бўлганлигини текшириш. Яъни “Мен олдимга қўйган мақсадларимга эришдимми?”, деган саволга жавоб берилиши керак. Иккала ҳолда ҳам ўлчанадиган натижалар бўлиши муҳимдир.

Хулосамиз шундан иборатки, мазкур фанни ўқитиш бўйича изчил бир тизим ишлаб чиқиши ва талабаларга бериладиган билимлар асосида ҳар бир бўлажак мутахассислар ҳар томонлама ривожланиб, камол топган, фаол ҳаётий мавқени эгаллаган ва ҳар қандай ишлаб чиқариш жараёнида юзага келадиган фаолият хавфсизлигини бартараф этиши лозим бўлади.

“Ҳаёт фаолият хавфсизлиги” фанидан талабаларни тайёргарлик тизими таълим жараёнини ташкил қилишнинг турли шаклларида фойдаланишга асосланган, динамик, ўқув, мослашувчан, ўзгарувчан бўлиши керак ва шаклланган кўникмалардан фойдалана олишлари лозим.

Шундай қилиб, таълим тизимининг янги сифат босқичига ўтиш нафақат умумий таълимнинг стратегияси ва мақсадлари нуктаи назаридан, балки касб таълимининг салоҳияти, ўзига хослиги, хусусиятлари ва педагогик аҳамиятини ҳисобга олган ҳолда Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги фани соҳасида жиддий ислохотлар олиб борилиши лозим деб ҳисоблаймиз.

Адабиётлар

1. Постановление кабинета министров республики Узбекистан об утверждении государственной программы по прогнозированию и предупреждению чрезвычайных ситуаций. г. Ташкент, Запреля 2007, № 71
2. Омонов Х.Т. ва бошқалар. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Дарслик.Т. “ТМИ” босмахонаси. 2012.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий ўқув юртидан кийинги таълимни янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 2017 йил 16 февраль. ПФ-4958 сон фармони.
4. Азизхўжаева Н.Н. Ўқитувчи мутахассислигига тайёрлаш технологияси -Тошкент: ТДПУ, 2000.
5. Голиш Л.В. Таълимнинг фаол усуллари: мазмун, танлаш, амалга ошириш. - Тошкент: ЎМКХТРИ, 2002.

РЕЗЮМЕ. Мақолада ҳозирги кунда талабаларни таълим жараёнида Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги фанини ўқитиш методикаси тўғрисида фикр юритилиб, унда фанни ўқитиш жараёнида талабаларга маълумотларни тақдим этиш босқичлари ёритиб берилган.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается методика преподавания обучения безопасности жизнедеятельности в профессиональной подготовке. Существуют также этапы предоставления информации в процессе распространения науки.

SUMMARY. The article discusses the teaching methodology of life safety in vocational training. There are also the author investigates stages of information presentation in teaching .